

BROŠURA

Čuvari Vjere: Sakralna Baština Bijelog Polja

Autor: Basar Bećirović

Donator: Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava

Decembar 2025 godine

UVOD

Sakralni spomenici Bijelog Polja čine jednu od najdubljih i najprepoznatljivijih niti koje povezuju prošlost i sadašnjost ove sredine. Oni nisu samo arhitektonski objekti, niti puki podsjetnici na davno prohujala vremena. Oni su živi svjedoci duhovnosti, kulturnog razvoja, zajedništva i identiteta ljudi koji su stoljećima stvarali prostor na kojem danas živimo. U Bijelom Polju, gradu u kojem su vjekovima postojale bogomolje različitih vjerskih zajednica, prisustvo sakralne baštine govori o slojevima tradicije i o sposobnosti čovjeka da prepozna svetost u različitostima, da čuva ono što ga oblikuje i po čemu pamti svoje korijene.

Ova brošura nastaje kao odgovor na potrebu da se sačuva i dokumentuje ono što predstavlja temelj duhovnog i kulturnog identiteta bjelopoljskog kraja. Mnoga mjesta, nekada puna života i okupljanja, danas nose tragove vremena, ali i dalje odišu snagom historijskog nasljeđa. Crkva Svetih apostola Petra iz XII vijeka, stari tragovi džamija iz osmanskog perioda, brojni manji i manje poznati sakralni objekti – svi oni predstavljaju važne tačke u razvoju lokalne kulture, ali i važne simbole zajedništva i međuvjerskog poštovanja koji su karakterisali Bijelo Polje. Ovi spomenici otkrivaju da je grad oduvijek bio mjesto okupljanja ideja, vjerovanja i običaja, te da su vjerske zajednice tokom dugih perioda djelovale ne kao suprotstavljene strane, već kao čuvari posebnih vrijednosti jednog prostora.

Sakralna baština ne pripada samo onima koji su je podizali, niti samo vjernicima koji je danas koriste. Ona pripada svima koji dijele prostor, historiju i kulturu. Zato je važno dokumentovati je, razumjeti i prenijeti dalje. Nedovoljna istraženost, nedovoljna promocija i nedostatak sveobuhvatne dokumentacije o sakralnim objektima predstavljaju izazove koji nas podsjećaju na odgovornost prema prošlosti koju nasljeđujemo. Ako se spomenici ne evidentiraju, ako se ne bilježe priče o njihovom nastanku i ulozi u životu zajednice, oni se polako gube iz sjećanja i prostora. Ova publikacija je prvi korak ka tome da se taj gubitak zaustavi.

Projekat „Čuvari Vjere: Sakralna Baština Bijelog Polja“ usmjeren je upravo na to – da se sakralni objekti mapiraju, evidentiraju i predstave na način koji će biti razumljiv savremenom čitaocu, ali i dovoljno dubok da vjerodostojno prenese složenost njihove historije. Kroz prikupljene arhivske materijale, fotografije i opisnu građu, ovaj rad želi da približi ne samo fizički izgled spomenika, već i njihovu simboličku vrijednost za ljude koji su ih gradili, posjećivali i čuvali. U društvu koje se ubrzano mijenja i u kojem moderne tehnologije često zamjenjuju tradicionalne načine pamćenja, ovakva publikacija postaje most između generacija i sredstvo očuvanja identiteta koji se ne smije izgubiti.

Kroz dokumentovane priče o svetinjama Bijelog Polja otvaramo prostor za novo razumijevanje kulturne baštine. Ova brošura želi da pokaže da sakralni objekti nisu samo statični predmeti očuvanja, već da predstavljaju dinamičan dio života zajednice. Oni nas uče o zajedničkom nasljeđu, o toleranciji, o snazi zajedništva koje je nadživjelo mnoge društvene promjene. Njihovo očuvanje nije samo pitanje fizičke restauracije – to je čin poštovanja prema prošlosti, ali i ulaganje u budućnost u kojoj će mlade generacije znati ko su, odakle potiču i kakve vrijednosti nasljeđuju.

Brošura koju držite pred sobom nastala je sa željom da svako ko je pročita pronade dio sebe u pričama koje čuva. Bilo da ste istraživač, učenik, vjernik, turistički posjetilac ili jednostavno stanovnik Bijelog Polja, ove stranice nude mogućnost da kroz sakralnu baštinu bolje razumijete duh grada. One vas pozivaju da posmatrate, istražujete, sačuvate i prenosite priču o objektima koji su oblikovali identitet zajednice i koji će, ako ih budemo čuvali, ostati svjedoci našeg prisustva i našeg truda da se vrijednosti ne zaborave.

Ovaj uvod je poziv na putovanje kroz prostor i vrijeme, na susret sa spomenicima koji su preživjeli epohe i ostali kao svjetionici duhovnosti. Projekat i sama brošura predstavljaju skroman, ali važan doprinos misiji da se baština Bijelog Polja zaštiti i učini vidljivom – ne samo kao kulturno dobro, već kao živa priča jednog kraja i njegovih ljudi.

Potreba za ovom brošurom

Potreba za izradom brošure „Čuvari Vjere: Sakralna Baština Bijelog Polja“ proističe iz realnosti u kojoj se sakralni spomenici Bijelog Polja, uprkos njihovom dubokom historijskom i kulturnom značaju, nalaze na margini savremenog interesovanja i institucionalne brige. Iako okruženi bogatim nasljeđem, stanovnici Bijelog Polja danas sve rjeđe posmatraju sakralne objekte kao sastavni dio svog identiteta, a još rjeđe imaju priliku da na jednom mjestu vide cjelovit prikaz onoga što njihov grad baštini već stoljećima. Neka od najznačajnijih duhovnih i arhitektonskih zdanja ostaju skrivena od javnosti, bez adekvatne dokumentacije ili jasnog mjesta u lokalnoj memoriji. Ova brošura nastaje upravo zbog potrebe da se taj jaz između prošlog i sadašnjeg vremena prevaziđe i da se sakralna baština učini vidljivom, prepoznatom i sačuvanom.

Vrijednost sakralnih objekata ne leži samo u njihovoj arhitekturi, već i u simbolima koje nose: u zajedništvu ljudi oko gradnje, u duhovnosti koju su čuvali, u pričama o zajedničkom životu i međuvjerskom poštovanju koje je oduvijek bilo obilježje Bijelog Polja. Međutim, savremeni način života, ubrzane društvene promjene i nedostatak sistematskog pristupa očuvanju kulturne baštine doveli su do toga da ovaj segment identiteta ostane zabilježen samo fragmentarno, često kroz usmena svjedočanstva ili sporadične arhivske zapise. Bez sveobuhvatnog pregleda i dostupne publikacije, sakralni spomenici ostaju nevidljivi građanima koji bi trebalo da ih upoznaju i štite.

Brošura je potrebna kao odgovor na nedostatak informacija i dokumentacije. Mnogi objekti nemaju savremene fotografije, opisnu građu niti jasno zabilježene historijske podatke. Bez toga je teško razvijati svijest o njihovoj vrijednosti, a još teže planirati aktivnosti njihovog očuvanja i buduće restauracije. Ova publikacija predstavlja prvi korak ka stvaranju arhivskog temelja na kojem se mogu graditi dalja istraživanja, obrazovni programi, turističke rute i projekti zaštite kulturno-historijskih dobara. Njena uloga je da poveže ono što je rasuto, da objedini informacije i da sakralnu baštinu postavi u fokus javnosti.

Potreba za brošurom posebno se ogleda u odnosu mladih prema nasljeđu. Nova generacija odrasta u svijetu koji je snažno okrenut digitalnim medijima, brzom sadržaju i temama koje se često udaljavaju od lokalnog identiteta. Ukoliko im se kulturna baština ne predstavi na razumljiv, sistematičan i vizuelno privlačan način, postoji realan rizik da izgube osjećaj pripadnosti i da se prekine lanac prenošenja vrijednosti koje su generacijama bile temelj zajednice. Brošura ima zadatak da popuni upravo taj prostor – da mladima ponudi jasan, pregledan i zanimljiv prikaz onoga što čini njihovu duhovnu i kulturnu pozadinu.

Osim obrazovnog značaja, brošura je potrebna i kao alat za razvoj kulturnog turizma, oblasti u kojoj Bijelo Polje ima snažan, a još uvijek nedovoljno iskorišćen potencijal. Sakralni spomenici mogu postati ključni dio turističke ponude, ali samo ako su adekvatno predstavljeni, opisani i dostupni posjetiocima. Turista koji dolazi u grad treba da ima priliku da razumije šta posmatra, zbog čega su objekti važni i kako se uklapaju u širu historijsku priču. Bez takvog dokumenta, sakralna baština ostaje neiskorišćen resurs koji ne doprinosi razvoju kulture, turizma niti lokalne ekonomije.

Brošura je potrebna i zbog očuvanja međuvjerskog sklada koji je oduvijek bio zaštitni znak Bijelog Polja. U gradu u kojem se crkve i džamije nadopunjuju, a vjekovi zajedničkog života potvrđuju duboko ukorijenjeno međusobno poštovanje, publikacija koja dokumentuje ovu baštinu doprinosi njegovanju duha tolerancije i razumijevanja. U vremenu u kojem se lako zaboravlja da su zajedničke vrijednosti jače od razlika, ovakva publikacija postaje podsjetnik na ono što je oduvijek povezivalo ljude na ovim prostorima.

Na kraju, potreba za ovom brošurom proističe iz obaveze prema budućnosti. Ako se danas ne objedini ono što je preostalo, sutra će mnogi tragovi nestati. Brošura je način da se zaustavi tiho brisanje historije. Ona je prilika da se sakralna baština prestane posmatrati kao statična prošlost i prepozna kao živa osnova identiteta koju treba čuvati, dokumentovati i prenositi. Ovaj dokument ne predstavlja samo skup informacija – on je izraz brige, odgovornosti i namjere da se vrijednosti Bijelog Polja sačuvaju za generacije koje dolaze.

Metodologija izrade brošure

Metodologija koja je primijenjena u izradi brošure „Čuvari Vjere: Sakralna Baština Bijelog Polja“ zasniva se na kombinaciji terenskog istraživanja, arhivskog pregleda, sistematizacije prikupljenih materijala i pažljivog oblikovanja sadržaja radi jasnog, tačnog i pristupačnog predstavljanja sakralne baštine lokalne zajednice. Ovaj proces je osmišljen da obezbijedi naučnu utemeljenost, autentičnost i preglednost publikacije, ali i da odgovori na potrebe različitih ciljnih grupa – istraživača, vjerskih zajednica, lokalnog stanovništva i mladih. U nastavku je detaljno objašnjena metodologija rada koja stoji iza svake faze nastanka brošure.

Proces je započeo identifikacijom sakralnih objekata na teritoriji Bijelog Polja koji imaju istorijsku, arhitektonsku ili kulturnu vrijednost i koji mogu biti obuhvaćeni publikacijom. U ovoj fazi korišćene su informacije iz postojećih baza podataka, ranije literature i usmenih svjedočanstava, čime je formirana početna lista objekata za dalji rad. Identifikacija je podrazumijevala provjeru dostupnosti podataka i procjenu stanja očuvanosti objekata kako bi se utvrdilo šta je potrebno dokumentovati i u kojoj mjeri.

Sljedeći korak odnosio se na prikupljanje arhivske građe i relevantnih izvora. To podrazumijeva pregled dostupnih dokumenata, starih fotografija, stručnih članaka, crkvenih i džamijskih zapisa, kao i konsultovanje ranijih studija o bjelopoljskoj kulturnoj baštini. Poseban fokus stavljen je na provjeru autentičnosti izvora kako bi se izbjeglo unošenje netačnih ili nepotpunih informacija. Svaki podatak je upoređivan sa najmanje jednim drugim izvorom, a u slučajevima kada dokumentacija nije bila potpuna, korišćen je metod komparativne analize sa sličnim objektima ili istorijskim praksama.

Terenski rad činio je centralni dio metodologije. Istraživač je obilazio identifikovane sakralne objekte kako bi prikupio aktuelne fotografije, izvršio vizuelnu procjenu stanja, zabilježio specifične arhitektonske elemente i dokumentovao lokalitet u njegovom stvarnom ambijentu. Terenski rad je bio ključan za razumijevanje konteksta u kojem se spomenici nalaze, njihovog odnosa prema okolini i načina na koji ih lokalno stanovništvo danas doživljava. Terenski zapisi su služili kao primarni materijal za opisivanje i vizuelnu prezentaciju sakralnih objekata u brošuri.

Nakon prikupljanja građe, pristupilo se detaljnoj analizi i sistematizaciji materijala. Svaki sakralni objekat obrađen je kroz nekoliko aspekata: istorijski pregled, arhitektonske karakteristike, stanje očuvanosti, značaj za lokalnu zajednicu i uspomene koje vežu stanovništvo za taj prostor. Sistematska obrada podataka omogućila je da se u brošuri prikažu jasne, sažete i vjerodostojne informacije koje čitaocu daju cjelovitu sliku o svakom objektu.

Oblikovanje sadržaja bilo je posljednja faza metodologije. Pripremljeni tekstovi su lektorisani i prilagođeni kako bi bili razumljivi širokoj čitalačkoj publici, ali i dovoljno precizni za istraživačke potrebe. Fotografije su pažljivo odabrane kako bi vizuelno dopunile informacije, prikazale stanje objekata i podstakle interesovanje čitalaca. Posebna pažnja posvećena je ravnoteži između stručnog i narativnog pristupa, čime je brošura učinjena jednako informativnom i inspirativnom.

Kroz cijeli proces primijenjen je princip transparentnosti i provjerljivosti informacija. Svaki podatak mogao bi se potvrditi arhivskim izvorom, terenskom fotografijom ili dokumentovanom studijom. Takav pristup osigurava da brošura nije samo promotivni materijal, već ozbiljan doprinos dokumentovanju i očuvanju sakralne baštine Bijelog Polja.

Metodologija izrade ove brošure nije završena samim štampanjem publikacije. Ona ostavlja prostor za nadogradnju, dopunu i proširenje u budućnosti, jer se kulturna baština razvija, otkrivaju se novi podaci, a potrebe zajednice se mijenjaju. Ova brošura predstavlja osnovni korak u dugoročnom procesu sistematskog istraživanja i dokumentovanja sakralnih spomenika, i kao takva postavlja standard za buduće inicijative u ovoj oblasti.

Sakralni spomenici koje ćemo obraditi u ovoj brošuri su:

1. Crkva sv. Petra i Pavla
2. Gradska Džamija
3. Manastir Bliškova
4. Hajdar-pašina džamija u Radulićima
5. Manastir Nikoljac
6. Turbe u Nedakusima
7. Manastir Voljavac
8. Džamija u Loznoj
9. Manastir Majstorovina
10. Dom Kur'ana
11. Manastir Podvrh
12. Džamija u Bioči
13. Manastir Samograd
14. Džamija u Bistrici

1. Crkva sv. Petra i Pavla

Ovaj važan vjerski objekat potiče iz 12.vijeka i znamenit je i po tome što je za njega pisano čuveno Miroslavljevo jevanđelje, najvažnije djelo slovenske pismenosti koje se nalazi u Uneskovoju listi „Pamćenje svijeta”.

Crkva je prema natpisu uklesanom iznad ulaznih vrata podignuta od strane humskom kneza Miroslava, brata Stefana Nemanje, a smatra se da je podignuta 1196. godine. Petrova crkva je bila dugi niz godina sjedište humske episkopije, a prvi episkop u njoj bio je Sava, drugi sin kralja Stefana Prvovjenčanog.

Za vrijeme vladavine Turaka, 1691.godine ova crkva je pretvorena u džamiju, koja je postojala sve do oslobođenja Bijelog Polja od Turaka 1912. godine.

Unutrašnjost je ukrašena freskama koje datiraju iz 17.i 18. vijeka. Freske predstavljaju biblijske scene i svetitelje, a ističe se veliki ikonostas, koji se smatra jednim od najvrijednijih primjera ikonopisa u Crnoj Gori.

Izgled

U unutrašnjosti se djelimično sačuvao živopis nastao u vrijeme velike obnove crkve u 14.vijeku koji pripada završnoj, zreloj fazi monumentalnog slikarstva njegovanog od strane majstora-slikara Kralja Milutina. Ova se crkva uvršćuje u složene raške sakralne cjeline.Romanskih je oblika, u kojima se reprodukuje vizantijska krstoobrazna šema. Crkva je jednobrodna, sa kupolom. Zasvođena je građevina, sa romanskim portalom na zapadnoj strani, na kome se nalazi pomenuti kameni natpis. Apsida je na istočnoj strani crkve pravougaona (ovaj oblik je rasprostranjen u dalmatinskim preromanskim i ranoromanskim crkvama) a iznutra i spolja zasvođena je polukalotom koja se na uglovima apsida oslanja na trompe. Istočni i zapadni traveji su zasvođeni.Za gradnju zidova u vodoravnim je redovima korišten tvrd plavičasti pritesani kamen. Krov je trobrodan po dužini, a iznad svodova zapadnog i istočnog traveja sagrađeni su mali zidovi, koji pridržavaju srednji brod građevine. Dvoslivno pokriven transept (obrazovan od poprečnog svoda, koji nosi kupolicu) na sredini presjeca trobrodan krov. Četvrtasta kupolica uobičajen je oblik na kupolnim crkvicama na dubrovačkom području. Na zapadu su dvije tipično raške konstrukcije: simetrične kule sa narteksom između njih.

Prepravke

Ova je crkva više puta prepravljana.Utvrđeno je nekoliko faza dograđivanja i pregrađivanja objekta.U vrijeme kralja Uroša, prilikom preseljenja episkopskog sjedišta iz Huma, uz zapadnu stranu crkve su naknadno izrađene dvije visoke kule zvonici i zasvođen narteks između

njih. Iznad svoda je postojala prostorija u koju se ulazilo iz kula. Prostorije - paraklisi uz sjevernu i južnu stranu zapadnog dijela crkve, dograđene su u vrijeme kralja Milutina, i episkopa Danila, u periodu od 1317 – 1321. godine.

Od strane Turaka portal sa natpisom je bio premješten u dograđenu prostoriju na sjevernoj strani, a crkva pretvorena u džamiju. Danas je ovoj crkvi djelimično vraćen prvobitni izgled.

Početakom 2011. godine, počeli su radovi na obnovi crkve Sv. apostola Petra, čiji završetak je planiran za 2016. godinu.

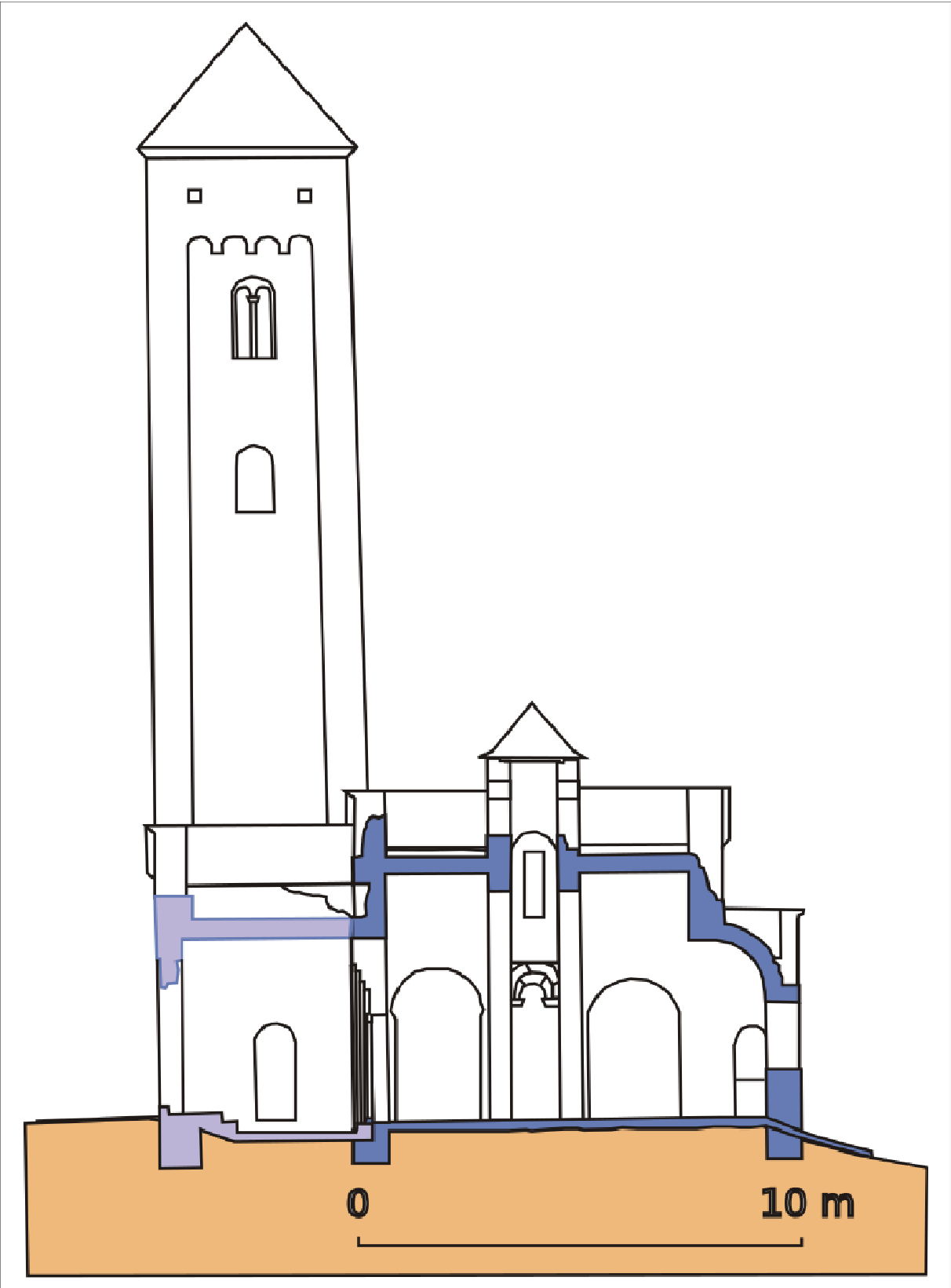
Projekat obnove, koji podrazumijeva obimne i kompleksne radove, prema nacrtima svog oca, pokojnog prof. dr Jovana Neškovića, uradila je mr Marina Nešković, u saradnji sa arh. Božidarom Žurićem. Saglasnost na projekat dao je Zavod za zaštitu spomenika kulture na Cetinju.

Visina novog zvonika je 28 metara, a radovi na obnovi podrazumijevaju i skraćenje sjeverne kule za oko dva i po do tri metra, koliko je kula nadzidana prilikom pretvaranja crkve u džamiju.

U neposrednoj blizini crkve pronađeno je pravoslavno groblje iz srednjeg vijeka.

Među Bjelopoljcima se prenosi legenda da je Petrova crkva povezana sa crkvom Sv. Nikole u naselju Nikoljac, tajnim tunelom ispod rijeke Lim. Prilikom raščišćavanja kupljenog zemljišta u bližini crkve, naišli su na tri grobnice. Pozvani su arheolozi iz Berana i, nakon što ustanove o čijim posmrtnim ostacima se radi, izvršile ekshumaciju. Kuća koja je vlasništvo crkvene opštine, sagrađena na prostoru gdje se nalazilo groblje. Jedan grob se još uvijek nalazi u dijelu dvorišta do crkvenog zida, gdje je postavljen baštenski sto i klupa pored kojih raste vinova loza. Koliko je poznato, to zemljište je bilo u posjedu kćerke hodže koji je radio u džamiji prije nego što je ponovo pretvorena u crkvu. Kasnije je taj posjed prodat izvjesnim Konjevićima koji su tu napravili kuću, a potom sve prodali crkvenoj opštini. Prilikom iskopavanja nađen je veći broj grobnica izgrađenih od masivnih kamenih ploča. Nađeni posmrtni ostaci su, zajedno sa ostalim iskopanim materijalom, deponovani na nepoznatoj lokaciji. Sudeći prema pronađenim skeletima, u pitanju su bile izuzetno visoke osobe.

О ИМЕНЕ САНСНАНС
ТГО АХАДСЧЫ ЗАВНАНЧЕ
ИМЕНЕМЬ РАВЪБЖИСТЪ ПАИ
МИРОСЛАВЫ СЧЕЗЪУЛЬМАСИСЪ ЗА
САЖАЧРИСЪ ВАС ТГО ПАПА ПЕТРА ОУ

2. Gradska džamija

Gradska džamija je podignuta u selo Jabučno. Nema pouzdanih podataka kada i ko je podigao. Odatle je 1741.godine u djelovima, kamen po kamen na rukama, prenešena i izgrađena u sadašnjem obliku na lokalitetu na kome se i danas nalazi, 5 km udaljenom od izvorne lokacije. Vjeruje se da je džamija dislocirana za svega 48 sati.U više navrata vršena je njena sanacija pa je time gubila u svojoj autentičnosti.Posljednja sanacija izvršena je 2011.godine. Međutim, zbog historijskog značaja džamija je ipak uvrštena u registar spomenika kulture. Munare je od tvrdog materijala kao i sama džamija. Unutrašnjost džamije je dobro opremljena kao i vanjski dio. U haremu džamije se nalazi i nekoliko mezara, među kojima i imama, hafiza Mustafe Gušmirovića, pa je neki po njemu zovu Gušmirska džamija.Pominje se i kao Jusufa džamija. U njenom haremu nalazi se zgrada u dvije etaže sa dva imamska stana, kancelarije, mektebska učionica, abdesthana, gasulhana, biblioteka i čajdžinica. Obimna restauracija džamije izvršena je 2020.godine kada je njen izgled prilično izmijenjen. U kompleksu džamije nalazi se sjedište Medžlisa Islamske zajednice Bijelo Polje.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Džamija

Godina izgradnje: kraj 17.v.

Obnovljena: 1741/2001/2021

Drugi nazivi: Jusufa džamija, Gušmirska džamija, Glavna džamija

DIMENZIJE

Dimenzije u osnovi: 13x9

Visina minareta (cca):17 m

Zatvoreni molitveni prostor: 131 m²

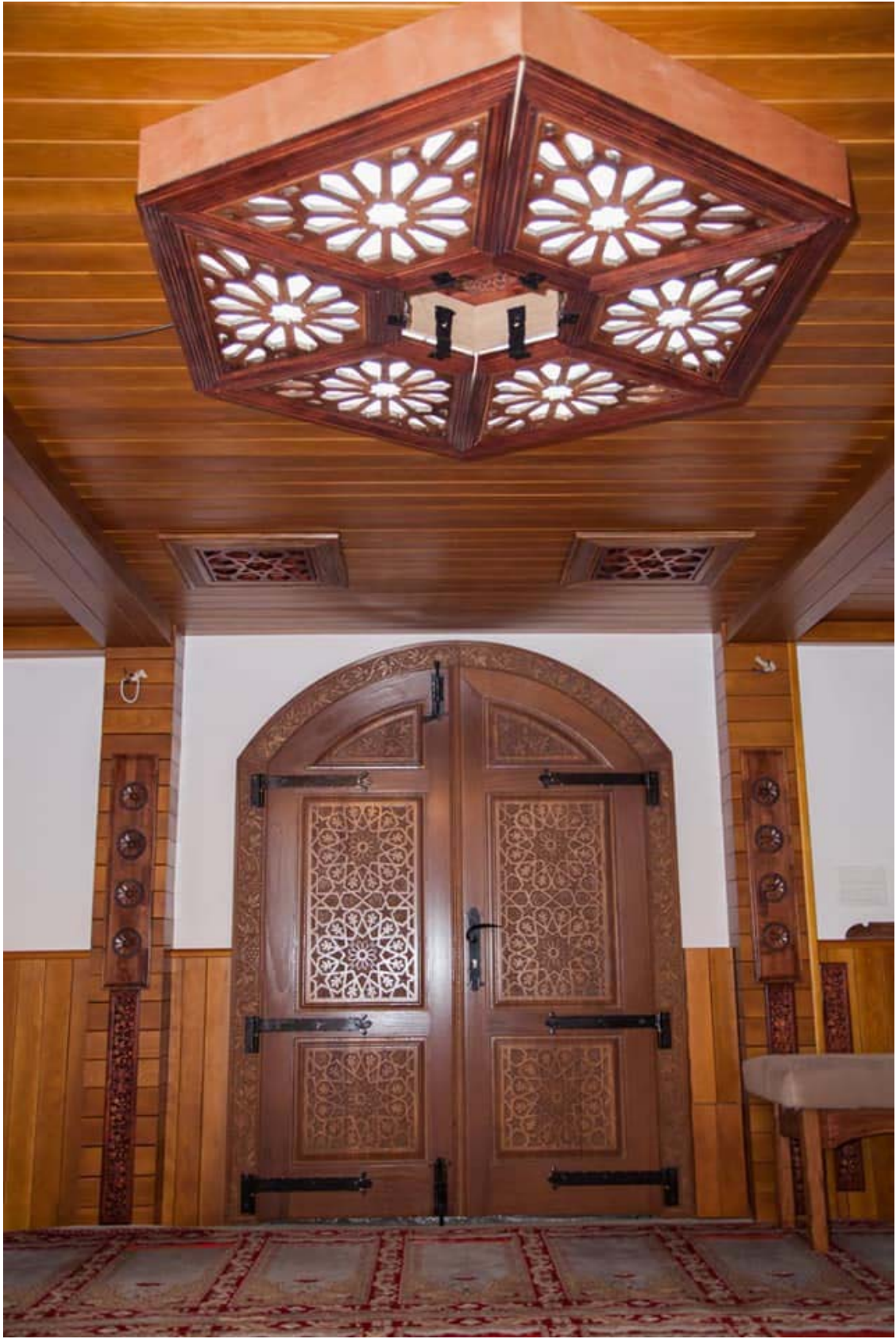
Maksimalan kapacitet klanjača: 199

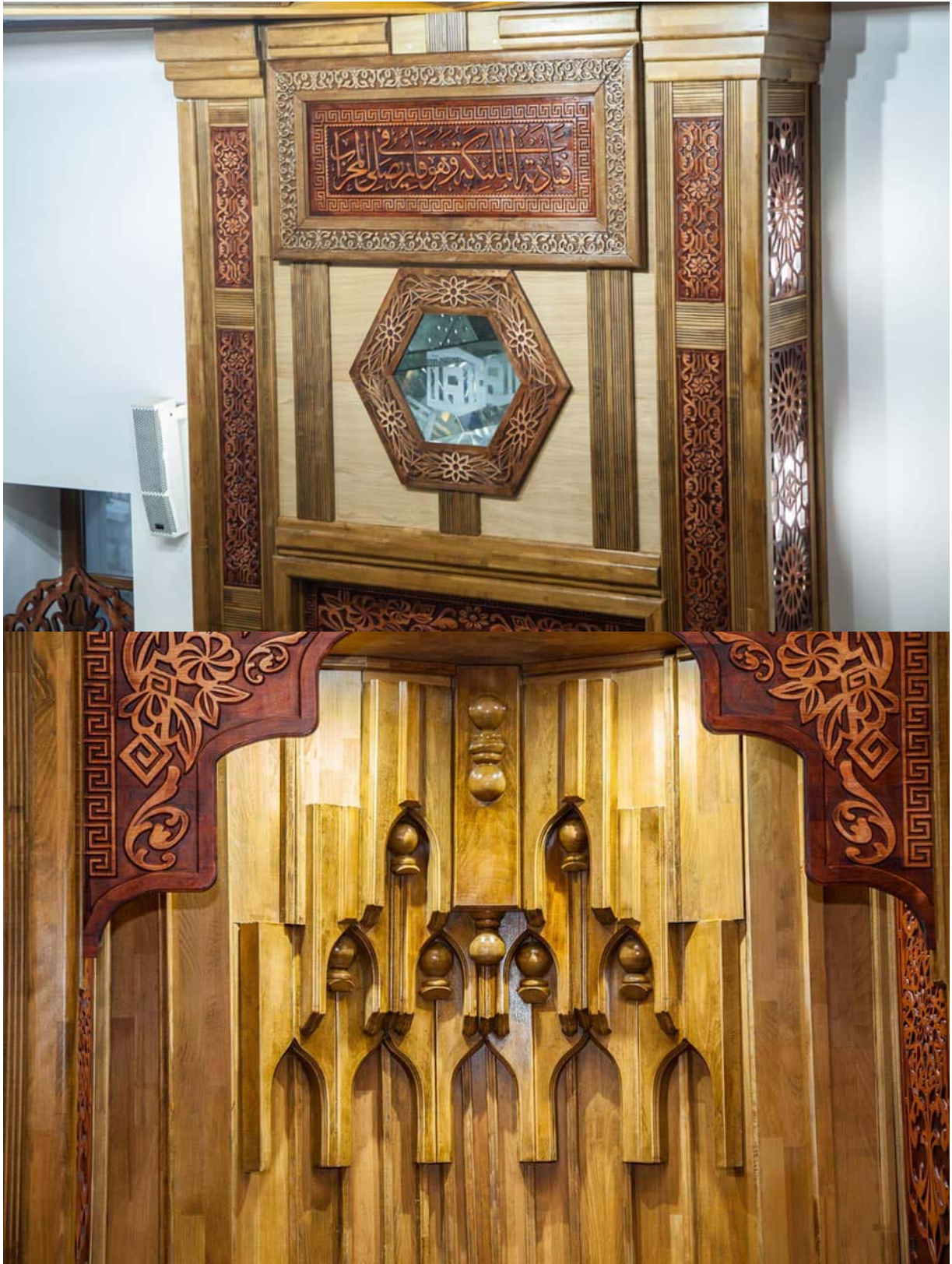
Prosječan broj klanjača na džumi: 180

3. Manastir Bliškova

Manastir Bliškova se nalazi u selu Bliškovo, u blizini Bijelog Polja, u Crnoj Gori. Pripada Eparhiji budimljansko-nikšićkoj Srpske pravoslavne crkve.

Predanje i prošlost

Ime sela Bliškovo po predanju koje se sačuvalo među mještanima vodi porijeklo od riječi "Bli(ž)š-kovo" što označava "mjesto koje se nalazi u "blizini" - "Bliš" nekog mjesta, odnosno Brskova, u kojem se kovao novac. Sigurno je jedno, da naziv Bliškovo ima veze sa „kovanjem“ jer se u selu do danas sačuvalo toponim Kovačevac. U Bliškovu se nalazio manastir posvećen Vavedenju Presvete Bogorodice. Nalazi se na mjestu Manastirovina na Zećovini. Danas se ovaj manastir, koji je poznat u književnosti kao manastir Bliškovo, obnavlja.

Podigao ga je Vukan Nemanjić. Tačno vrijeme građenja bogomolje i osnivanje manastira nije poznato. Po Vladimiru Petkoviću, bogomolja je mogla biti iz 13-14. vijeka, ali takvo rano datovanje nije potvrđeno arheološkim nalazima i dosadašnjim istraživanjima. Iako po graditeljskom rješenju crkva može biti i iz srednjeg vijeka, sudeći prema načinu gradnje, postojanju drvenog trijema na zapadu, svojstvenom podu sličnom onom u crkvi Svete Trojice manastira Majstorovine, najvjerovatnije da je crkva podignuta krajem 16. vijeka. Iz tog vremena potiču i najstariji pisani podaci. Tako je 1615. godine eklisijarh Longin priložio Minej napisan pri nastojatelju Antoniju, a posebno je zanimljiv zapis piščev na Mineju po kome je knjigu pisao „pod crkvenom strehom sedeći“. Značajan je podatak i natpisa nad vratima u priprati u kome se pominje nastojatelj Makarije i za koji se smatra da potiče možda iz 17. vijeka, prije 1615. godine. Po Vladimiru Petkoviću, manastir Bliškovo je odavno u ruševinama, ali tačno vrijeme rušenja nije utvrđeno. Sudeći po tome da se manastir spominje i početkom 18. vijeka, vjerovatno je do rušenja došlo poslije tog vremena.

Posljednji nastojatelj ovog manastira, Đorđe Varaga, pobjegao je od turskog bezakonja u Svetu Goru. Bliškova se pominje i u Sopoćanskom pomeniku s početka 18. vijeka.

Jurisdikcija	SPC
Osnivanje	13. vijek
Osnivač	Vukan Nemanjić

Mesto	Bliškovo
Država	 Crna Gora

4. Hajdar-pašina džamija u Radulićima

Radulići su bili sjedište poznate porodice Hajdarpašića, čiji je predak, Hajdar-paša izabrao ovu najljepšu bihorsku dolinu da u njoj podigne svoj saraj, hamam, džamiju i turbe. Džamija spada među prve džamije podignute u ovoj oblasti. Tačna godina gradnje nije poznata jer joj nije pronađen tarih, kao ni nišan iz Hajdar-pašinog turbeta. Vjerovatno je to bilo krajem XVII ili početkom XVIII vijeka, kada je sagrađena većina džamija ovog tipa. Hajdar-paša Selim došao je u nahiju Bihor u Hercegovačkom sandžakatu 1689.godine. Džamija ovog vakifa bila je izuzetne ljepote i dekoracije. Iz ruševina se vidi ljepota njene arhitekture, koja nije poznata kod seoskih džamija. Bila je zidana na kube, od krečnjaka i bigre (sige), popođena mermerom, a pokrivena olovom. Sa mektebom i sarajem u blizini, te Hajdar-pašinim turbetom i turbetom njegovog bajraktara ispred, činila je zanimljiv arhitektonski kompleks. Spada u red monumentalnih građevina kao što je bila džamija sultan-Bajazid Velina II u Novom (Herceg Novi) i Husein - pašina džamija u Pljevljima. Uz džamiju je bila biblioteka koja se odlikovala velikim bogatstvom knjiga na arapskom, turskom i persijskom jeziku. Džamija u Radulićima zapaljena je u toku Drugog svjetskog rata. Zapalili su je četnički odredi Pavla Đurišića u toku 1943.godine. Danas postoje ostaci zidina džamije, munareta, saraja i turbeta u kome je ukopan Hajdar-paša (Hajdar-pašino turbe). Ruševina džamije, površine 86 m², u zemljišnim knjigama i dalje se vodi kao vlasništvo Mešihata Islamske zajednice u Crnoj Gori.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Džamija

Lokalitet: Ivanje – Bijelo Polje

Godina izgradnje: kraj 17.v.

N. visina: 694.57

5. Manastir Nikoljac

Crkva svetog Nikole u Bijelom Polju, prvobitno je bio manastir, a kasnije pretvoren u parohijsku crkvu, po predanju je zadužbina Nemanjića.

Prošlost

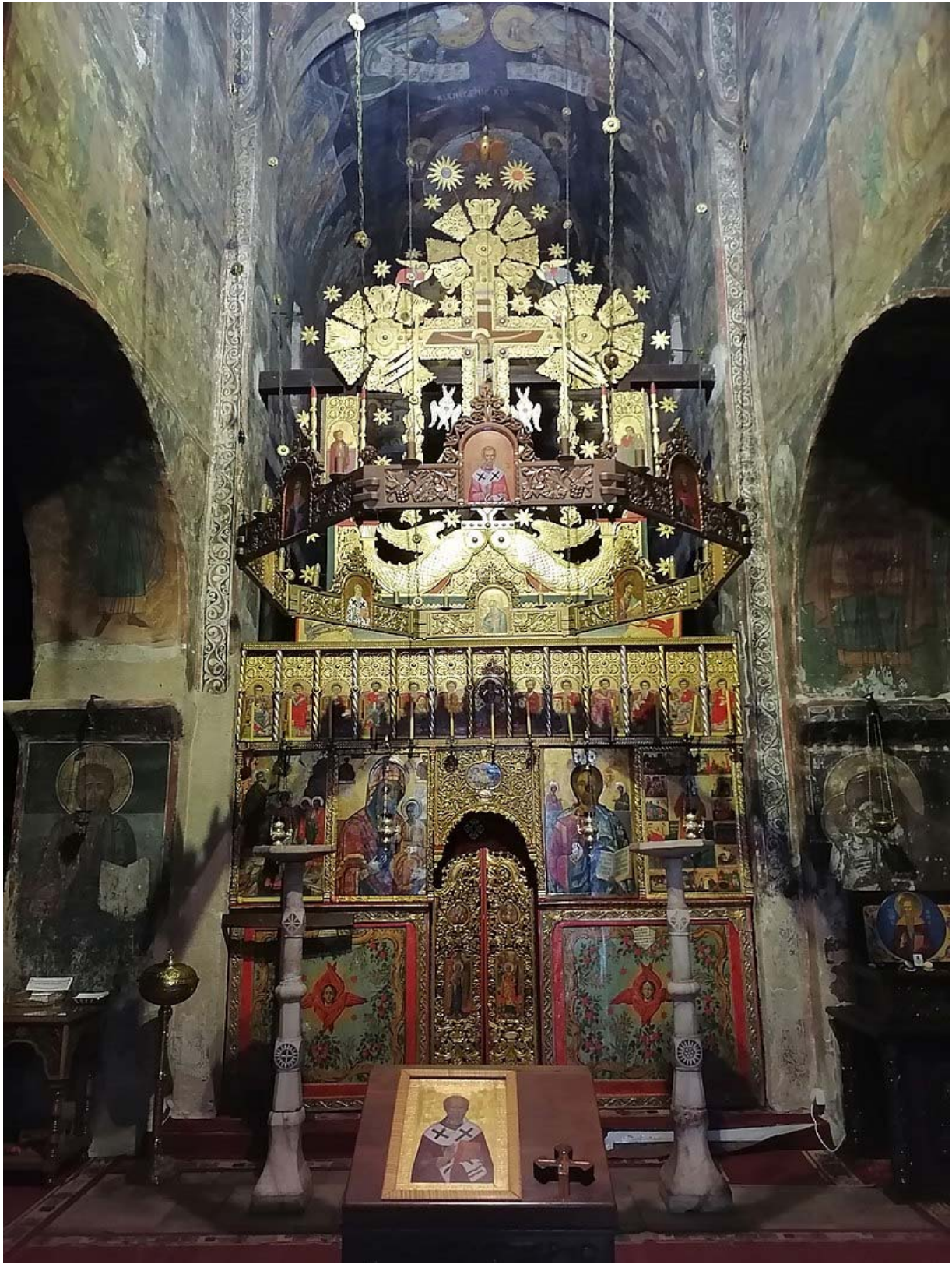
Nastao je krajem 13.vijeka na raškom području. Hram Svetog Nikole bio je poznat kao prepisivačko središte. Često se spominje u 16.vijeku. Živopisan je 1570.godine, a obnovljen 1688. godine. Čuva dragocjene rukopise i knjige iz prošlosti, kako svog, tako i obližnjih manastira. Starješina hrama je bjelopoljski sveštenik Nikola Skopljak. Po ovoj crkvi grad Bijelo Polje je dugo nosio ime Nikoljpazar, i bio je jedna od glavnih trgovačkih raskrsnica na putu karavana iz Dubrovnika.

Jurisdikcija	SPC
Osnivanje	13. vijek
Osnivač	Vukan Nemanjić
Mesto	Bijelo Polje
Država	 Crna Gora

6. Turbe u Nedakusima

Na osnovu predanja, ovo turbe podignuto je polovinom XVIII vijeka. Priča se da su braća, Hasan i Nail, bili carski službenici, haznadari, zaduženi za prijem i čuvanje novca za carsku haznu od poreza, kojeg su prikupljali carski poreznici - amili. Oni su sakupili znatnu količinu novca u selima limske doline, ali ga nijesu predali Hasanu i Nailu, već su odlučili da ga zadrže za sebe. Proturili su glasine u varoši da su novac utajili službenici carske hazne, pa su ih prijavili visokim državnim činovnicima i kajmekamu. Vlasti su organizovale potjeru za braćom, s namjerom da ih uhapsu. Shvativši ozbiljnost učinjene podvale, Hasan i Nail su pokušali da pobjegnu. Potjera je Naila stigla u selu Rasovo i tu ga ubila, a Hasana su sustigli u Nedakusima, gdje je i on doživio istu sudbinu kao i Nail. Kada se saznalo da su braća nevina, građani su zatražili od kajmekama i muftije da im se podignu turbeta i da se proglase šehidima. Na mjestima njihove pogibije podignuta su dva turbeta, u Rasovu Nailu, a u Nedakusima Hasanu. Turbe u Rasovu bilo je sagrađeno od drveta, u obliku malog čardaka. U toku Drugog svjetskog rata je porušeno i nije više obnavljano. Turbe u Nedakusima je sačuvano. U više navrata je renovirano. U toku sanacija sačuvan je autentični izgled. To je kućica pravougaone osnove, pokrivena crijepom a na šljemenu krova se nastavlja u vidu čardaka heksogonalnog (šestougao) oblika, drvene konstrukcije, pokrivena crijepom. Na turbetu se nalazi šest polukružnih otvora – prozora. Turbe je veoma posjećeno.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Turbe

Godina izgradnje: sredina 18.v.

7. Manastir Voljavac

Manastir Voljavac se nalazi u selu Voljavcu, u blizini Bijelog Polja, u Crnoj Gori. Pripada Eparhiji budimljansko-nikšićkoj Srpske pravoslavne crkve.

Predanje i prošlost

Voljavac je selo koje pripada bjelopoljskoj opštini, smješteno na ušću rijeke Bistrice u Lim. Ovo veoma staro naselje pominje se u Vladislavljevoj povelji, gdje se kaže da je crkvu Bogorodice Bistričke u Voljavcu podigao Stefan Nemanja, krajem 12. vijeka.

Vladislav je na ime iskaza svjedoka oko 1234. godine izdao Povelju koja sadrži važne podatke o društvenim odnosima i staleškoj strukturi stanovništva bistričkog kraja, Voljavca i uopšte Srednjeg Polimlja tridesetih godina 13. vijeka. Ova povelja predstavlja jedan od najstarijih zakonodavnih akata Nemanjićke Srbije. Tu su bile odluke o rabotama, sokalnicima i meropahima.

Voljavac je, inače naseljavalo povlašćeno stanovništvo ovog crkvenog vlastelinstva, tzv. sokalnici i meropsi. Zabilježena su imena četiri sokalnika: Blažuj, Gradihna, Nalješko i Drago, koji su na posjed došli sa nekom kaluđericom. Iz ovog podatka se vidi da je ovo selo u 13. vijeku bilo naseljeno pravoslavnim srpskim stanovništvom.

Manastirsko gazdinstvo je imalo i svoje mrestilište koje se nalazilo na ušću Bistrice u Lim. To mrestilište postoji i danas. Takođe, u Povelji postoji podatak da je u ovom kraju gajen hmelj od kojeg je spravljeno žito.

Na desnoj obali Lima, na blagom uzvišenju, nedaleko od ušća nalazi se crkva posvećena rođenju Presvete Bogorodice. Istorijski podaci o crkvi djelimično su poznati. Ona je obnovljena po projektu dr Jovana Neškovića, uz veliku pomoć blagoljubivog naroda Bistričkog kraja i truda Odbora za obnovu, na čelu sa predsjednikom Milošem Radovićem, ova crkva jre bila porušena najvjerovatnije u 18. vijeku.

Pored ove crkve u međuvremenu je nikao manastirski konak i svake godine na dan Rođenja presvete Bogorodice, 21. septembra kod hrama se održava tradicionalni narodni sabor. Ovo je planirano da bude ženski mansatir, ali kao takav još nije zaživio. Svetinja se nalazi u prelijepom prirodnom okruženju.

“Gajim ovdje „bogorodične suze“ što je jedna vrsta ploda kukuruza. Sjeme sam inače donijela sa Svete Gore prije četiri godine i bere se u septembru. Koristim ga u izradi brojanica i

narukvica. Može da ih kupi ko želi, a najveći dio koji uradim prosljedim mansatiru Ostrog. Inače znam da tokom zimskih dana uradim oko hiljadu ovih brojanica – naglašava mati Evangelija, dodajući da se pored manastirskog konaka nalazi loza, koja kako kaže potiče iz 12. vijeka.”

Inače pored crkve ima mnogo tragova iz ranije prošlosti, naziru se velike pogrebne ploče, prije svega jedna lijepo obrađena dužine dva a debljine jedan metar. Na njoj je isklesan mač. Bez svake sumnje grob pripada nekom srednjovjekovnom vlastelinu. Narodno predanje govori da se ovaj grob vezuje za svetog veklikomučenika Đorđa.

Po očuvanoj legendi o svetom Đorđu, kad je ubio aždaju, mač je pao na mjestu gdje se danas nalazi velika kamena ploča i na njoj mač. Takođe, blizu crkve jedno mjesto nosi naziv „Dvorište“ , gdje je kažu bio dvor nekog velikaša, dok se u komšiluku, u zaseoku Laz, nalaze ostaci starog srpskog groblja i grobljanske kapele.

Manastir Voljavac	
Osnovni podaci	
Jurisdikcija	SPC
Osnivanje	12. vijek
Osnivač	Stefan Nemanja
Mesto	Voljavac
Država	 Crna Gora

8. Džamija u Loznoj

Džamija u Loznoj nalazi se u središnjem dijelu naselja. Nije poznata godina njene izgradnje, ali je najverovatnije izgrađena kada i ostale na ovom području, krajem 17. vijeka, odnosno početkom 18. vijeka. To je mala džamija koja je više puta mijenjala izgled. Imala je dosta kruto munare urađeno od drveta. U više navrata je vršena njena sanacija, uglavnom dobrovoljnim priložima. Vremenom je stara džamija postala neuslovna za obavljanje vjerskih obreda iz razloga dotrajalosti drvene konstrukcije džamije i munare. Zato su džematlije Lozne, u maju 1991. godine, pristupili rušenju postojeće džamije i na istim temeljima izgradnji nove od tvrdog materijala. Džamija je građena dobrovoljnim akcijama, priložima mještana, pojedinaca, privatnih preduzetnika, priložima okolnih sela i iseljenika iz Lozne u Zapadnim zemljama. Radovi na džamiji završeni su 1998. godine. U džamiji se nalazi abdesthana i imamska kancelarija.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Džamija

Godina izgradnje: Kraj 17. vijeka

Obnovljena: 1991

DIMENZIJE

Dimenzije u osnovi: 13x8

Visina minareta (cca): 12 m

Zatvoreni molitveni prostor: 104 m²

Maksimalan kapacitet klanjača: 158

9. Manastir Majstorovina

Manastir Majstorovina se nalazi u selu Majstorovini, u blizini Bijelog Polja, u Crnoj Gori. Pripada Eparhiji budimljansko-nikšićkoj Srpske pravoslavne crkve.

Predanje i prošlost

Na desnoj obali Bistrice na uzdignutoj zaravni, nizvodno oko jedan kilometar od njenog izvora nalazi se manastir Majstorovina sa hramom posvećenim Svetoj Trojici. U natpisu nad ulaznim vratima manastira Svete Trojice koji se očuvao do 1926. godine vidi se, da je manastir sazidan u vrijeme Prvog patrijarha srpskog Joanikija u 14. vijeku. Manastir se u književnosti često pominje kao manastir Ravna Rijeka. Često se pominje u razdoblju od 14. do 17. vijeka. U srednjem vijeku manastir je posjedovao zemljište na kome se danas nalazi istoimeno selo Majstorovina. O tome svjedoče i nazivi šuma: Kaluđerski do, Popovo prlo, Manastirski stanovi. Po jednom zapisu iz 1649. godine manastir Majstorovina je zapao u teškoće, a knjige i bogomoljački predmeti privremeno su prenesene u manastir Dobrilovinu. U manastiru Pakra čuva se srebrom okovano Jevanđelje manastira Svete Trojice iz 1661. godine.

Manastir Majstorovina	
Osnovni podaci	
Jurisdikcija	SPC
Osnivanje	14. vijek
Osnivač	Stefan Uroš IV Dušan
Mesto	Majstorovina
Država	 Crna Gora

10. Dom Kur'ana

Centralna zgrada Dom Kur'ana (Daru-l-Kur'an) u Bijelom Polju otvorena je 27. 05. 2018. godine. Zgrada je opremljena savremenom tehnologijom i tradicionalnim ambijentom, kako bi polaznicima bilo olakšano izučavanje Božije Riječi. Ovaj objekat, koji je takođe mjesto okupljanja omladine prilikom brojnih predavanja i prezentacija, pripada Medžlisu Islamske zajednice Bijelo Polje.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Institucija

Godina izgradnje: 2018

Drugi nazivi: Daru-l-Kur'an

11. Manastir Podvrh

Manastir Podvrh je srpski pravoslavni manastir u eparhiji budimljansko-nikšičkoj. Manastirska crkva je posvećena Svetom Nikoli, a poznata je u narodu i u literaturi kao Podvrh. Nalazi se u selu Mokri Lug, 25 kilometara severoistočno od Bijelog Polja.

Prošlost

Manastir Podvrh je smješten na platou između krša zvanog Vrh i lijeve obale rijeke Bistrice, iznad ulaza u Đalovića klisuru. Put do manastira zalazi duboko u planinu i završava se usjekom na oko 770 metara nadmorske visine.

Po svom spoljašnjem izgledu bogomolje Svetog Nikole gotovo se ne razlikuje od seoske kuće. Ima visoki dvoslivni krov od klisa, polukružno izveden, unutra se nalazi kupola koja se može sagledati samo iznutra. Ovaj veliki krov pokriva i otvoren drveni trijem ispred glavnog ulaza u crkvu. Bogomolja je zidana od kamena, omalterisana i okrečena, okružena kamenom, vodom i šumom. Bogomolja je nastala početkom 17. vijeka. Skromni manastirski kompleks ograđen je jednostavnom drvenom ogradom sa dvije ukrašene kapije sa juga i jugozapada. Zapadna fasada bogomolje visokog trouglastog zabata, ukrašena je stjenopisima prikazujući deizis parabole Hristove, svete ratnike i arhanđele Mihaila i Gavrila, čuvare ulaska u hram, dok je nad vratima u niši prikazano poprsje Svetog Nikole, zaštitnika hrama, upravo iznad kamene ploče sa natpisom koja govori da je crkva sazidana 1606. godine, u vrijeme vladike Pečkog gospodina Jovana.

Ikonostas je urađen u duborezu i pozlaćen, skromnih je dimenzija, 2,30 metara sa 4,40 metara u skladu sa veličinama bogomolje, ali zrači veličanstvenošću. Oslikao ga je 1665. godine glavni majstor Jovan Kozma, čiji je ovo posljednji poznat rad. Oslikavanje je dovršio njegov učenik i pomoćnik Radul čiji je ovo prvi poznati rad. Na ikonostasu, tačnije na njegovom naddverju je natpis iz kojeg se vidi da „kemer sagradi i popisa jeromonah nastojatelj Stefan 1665. godine trudom i platom Despina Pičinove iz Ćićića“.

U hramu se čuva dio moštiju svetog sveštenomučenika Haralampija. Ovde je 1960. otkriveno Divoševo jevanđelje iz 14. vijeka.

Manastir Podvrh	
Osnovni podaci	
Jurisdikcija	SPC

Osnivanje [17. vijek](#)

Osnivač [iguman Kiril](#)

Mesto [Mokri Lug](#)

Država [Crna Gora](#)

12. Džamija u Bioči

Bioča zauzima veoma značajan geografski položaj jer je smještena na ušću Lješnice u Lim, ispod Gradine na kojoj su ostaci starog grada, Bihora. Kada su prvi objekti, pa i džamija u Bioči podignuti ne zna se pouzdano. Analogno drugim naseljima ovoga tipa, bilo je to krajem 16. ili početkom 17. vijeka. Džamija u Bioči imala je kamenu munare i bila je kolektivna zadužbina mještana Bioče. Njenom izgradnjom u Bioči, doprinijelo se da ovo naselje postane svojevrsno središte duhovnog života šireg područja: Bioča, Podgrađe, Gojevići, Poda, Lađevac i Žurina. Uz džamiju je djelovao i mekteb koji su pohađali mališani iz Bioče i susjednih sela. Prema sjećanjima starih mještana, od srušene džamije u Bioči tokom Balkanskih ratova 1912., ostala je visoka kamena munara sve do 1943. godine, kada su je srušili četnici Pavla Đurišića prilikom napada na muslimanska sela ovog kraja. Bila je to jedinstvena džamija sa kamenom munarom, što nije bila karakteristika gradnje munara takvog tipa na ovim prostorima, posebno ne seoskim. Džamija je više puta stradala. Na njoj lokaciji, 12. 04. 2009. godine pristupilo se obnovi džamije. Rađena je dobrovoljnim prilozima mještana i zaposlenih u inostranstvu koji

potiču iz ovih krajeva, raznih institucija, privatnih preduzetnika, pojedinaca, akcijama i dobrovoljnim radom. Najveću donaciju za završne radove na džamiji, uređenje harema, ogradnog zida i pratećih objekata: gasulhane, abdesthane i kotlarnice za grijanje, dala je Turska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (TIKA). Džamija je kupolna, sa 33 m visokom munarom sa dva šerefeta. Prvi namaz nakon 100 godina klanjao se na Kurban bajram 25. oktobra 2012. godine. Džamija je svečano otvorena 23. avgusta 2013. godine.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Džamija

Godina izgradnje: sredina 17.v.

Obnovljena: 2013

Dimenzije u osnovi: 14x7

Visina minareta (cca): 33 m

Zatvoreni molitveni prostor: 105 m²

Maksimalan kapacitet klanjača: 159

13. Manastir Samograd

Manastir Samograd se nalazi u selu Prijelozi, u blizini Bijelog Polja, u Crnoj Gori. Pripada Eparhiji budimljansko-nikšičkoj Srpske pravoslavne crkve.

Predanje i prošlost

Samograd datira iz ranog hrišćanskog perioda (IV - VI vek nove ere). To je jedinstven manastirski prostor na kojem se nalaze ostaci zidina dvije crkve, od kojih je jedna iz ranohrišćanskog perioda, a druga sabornog tipa, očigledno moravskog stila iz perioda Nemanjića.

Manastirski prostor obuhvata 1,2 hektara, terasastog oblika u tri nivoa, a okružen je sa sedam stijena (klikova) koji se uzdižu u visinu od 40 do 80 metara, pravilno raspoređenih u krug. Vidni su ostaci bedema između klikova. U nekim dokumentima se još naziva sedmokliki grad ilikamen-grad. Pominje se podatak da je Samograd bio jak duhovni kulturni i ekonomski centar sve do najezde Osmanlija kada je po nekim podacima poharan i spaljen 1452—1454. godine.

Manastir Samograd je posvećen Sv. Velikomučeniku i iscjelitelju Pantelejmonu.

Manastir Samograd	
Osnovni podaci	
Jurisdikcija	SPC
Osnivanje	13. vijek
Osnivač	Vukan Nemanjić
Mesto	Prijelozi
Država	 Crna Gora

14. Džamija u Bistrici

Bistrica je administrativni centar kojem gravitira nekoliko sela. Smještena je u dolini rijeke Bistrice po kojoj je i dobila ime. U središnjem dijelu naselja izgrađena je džamija sa drvenom konstrukcijom i munarom. Za sada nije poznata godina njene gradnje. Prema podacima o izgradnji džamija na ovom području, ona datira iz prve polovine XIX vijeka, a možda i ranije ako se ima u vidu da postoji njena fotografija iz 1836. godine, koja se može pogledati u galeriji. Prema predanju džamija je izgrađena na zemljištu koga je poklonio Avdul-beg Hasanbegović. On je imao u Bistrici svoje valjaonice i vodenice. Kako predanje kaže, udario je temelje i ozidao džamisjki zid. U toku Drugog svjetskog rata, 1943. godine, zapaljena je. Na njenim temeljima podignuta je nova džamija 1970. godine. U njoj izgradnji učestvovali su mještani dobrovoljnim priložima i radnom snagom. Godine 1991. hadži Senad Sijarić je ispred džamije doveo vodu i izgradio šadrvan, a 1993. godine oko harema džamije postavljeno je betonsko coklo i ograda. Fasada na džamiji i munari je oštećena 1992. godine od puščanih metaka, kada su ovuda prolazile paravojne formacije. To je bio period rata u BiH. Godine 1997. urađena je vanjska fasada na džamiji i munari. U unutrašnjosti su zamijenjeni patosi, postavljena izolacija, urađene sofe. Na ulazu u džamiju sa desne strane nalazi se mala abdesthana. U sastavu džamijskog harema, džematlije su kupile parcelu 2009. godine od 50 ari, na kojoj su izgradili gasulhanu sa pratećim sadržajima. Godine 2016. unutrašnjost džamije je renovirana, urađeno je podno grijanje, obnovljen je plafon, zidovi, mihrab i minber. Spoljašnjost džamije renovirana je 2018/19. godine.

OSNOVNI PODACI

Grad: Bijelo Polje

Medžlis: Bijelo Polje

Tip objekta: Džamija

Godina izgradnje: prva polovina 19.v.

Obnovljena: 1970/1997

DIMENZIJE

Dimenzije u osnovi: 10,5x9

Visina minareta (cca): 15 m

Zatvoreni molitveni prostor: 74 m²

Maksimalan kapacitet klanjača: 112

Zaključak

Sakralna baština Bijelog Polja predstavlja jedno od najdragocjenijih nasljeđa ovog kraja, tihi sloj historije koji je opstajao kroz vijekove i koji je oblikovao identitet generacija koje su ovdje živjele. Ona svjedoči o duhovnosti, o međusobnom poštovanju, o gradnji i obnovi, o zajedničkim naporima ljudi različitih vjera da čuvaju svoje svetinje, ali i da jedni drugima budu komšije, saradnici i prijatelji. Brošura „Čuvari Vjere: Sakralna Baština Bijelog Polja“ nastala je iz želje da se to bogatstvo ponovo osvjetli, da se predstavi u cjelovitom obliku i da se učini dostupnim svima koji žele razumjeti dubinu i širinu kulturnog identiteta ovoga prostora.

Dokumentujući sakralne objekte, njihove priče, arhitektonske osobenosti i duhovnu vrijednost, ova publikacija postaje most između vremena koja su prošla i vremena koja tek dolaze. Ona podsjeća da su crkve, manastiri i džamije daleko više od kamenih zidova i uklesanih oblika – oni su mjesta gdje se čuva sjećanje, gdje se oblikuje zajedništvo i gdje se prepoznaje ono što nas povezuje. Njihova vrijednost ne može se mjeriti samo starošću ili ljepotom, već i sposobnošću da inspirišu, da nas pozovu da zastanemo, pogledamo unazad i uvidimo koliko se identitet jednog grada gradi na temeljima koje su postavljale generacije prije nas.

Ova brošura podsjeća na odgovornost koju svi dijelimo. Sakralna baština može opstati samo ako je prepoznamo kao zajedničko dobro, ako je posmatramo kao živi dio kulture, a ne kao davno zatvorenu epohu. Čuvanje ovih spomenika zahtijeva brigu, znanje, interesovanje i spremnost da se njihova vrijednost prenese na mlađe generacije. Ukoliko se izgubimo u svakodnevnim obavezama i propustimo da ih pogledamo, rizikujemo da nestanu iz našeg vidokruga jednako lako kao što mogu nestati iz stvarnosti. Zato je dokumentovanje, predstavljanje i prenošenje njihovih priča jednako važno koliko i fizičko očuvanje.

Zaključak ove publikacije nije kraj, već početak jedne šire ideje. Brošura pruža temelj, ali svako ko je pročitao nosi dalje dio priče o sakralnoj baštini Bijelog Polja. Ona može biti inspiracija za nova istraživanja, za angažman lokalne zajednice, za razvoj kulturnog turizma, za edukativne programe i za stvaranje svijesti o tome da kulturna dobra ne mogu opstati bez naše pažnje i našeg razumijevanja. Svaki objekat prikazan u ovoj brošuri predstavlja poziv da se pogleda dalje, da se posjeti, da se sasluša i da se sačuva.

Na kraju, ova publikacija je posveta svim generacijama koje su stvarale i čuvale duhovna mjesta Bijelog Polja, ali i poruka budućima da nastave tu nit. Sakralna baština nije samo dio historije; ona je dio života zajednice. Čuvajući je, čuvamo sebe, svoje korijene i sjećanje na ono što nas je oblikovalo. Neka ova brošura bude jedan od koraka ka tome da sakralni spomenici Bijelog Polja nastave živjeti – u prostoru, u sjećanju i u trajnom identitetu svoga grada.

